

لا إله إلا الله

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد
تاریخ گرایش ایران دوره اسلامی

علل و عوامل بروز قحطی در عصر ناصری و پیامدهای
سیاسی و اجتماعی آن (با تاکید بر قحطی ۱۲۸۸.ق)

محسن خداداد

استاد راهنما:

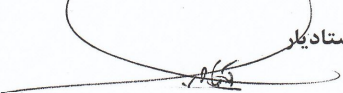
دکتر سید محمد حسین منظور الاجداد

بهمن ۱۳۸۸

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای محسن خداداد تحت عنوان
«علل و عوامل بروز قحطی در عصر ناصری و پیامدهای سیاسی و
اجتماعی آن با تاکید بر قحطی سال ۱۲۸۸ ه.ق.» را از نظر فرم و محتوا بررسی
نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر سید محمد حسین منظورالاجداد	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر سید هاشم آقاجری	استادیار	
۳- استاد ناظر	دکتر محمد علی اکبری	دانشیار	
۴- استاد ناظر	دکتر محمد حسن رازنهان	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر سید هاشم آقاجری	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته تاریخ ایران دوره اسلامی است

که در سال ۱۳۸۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به

راهنمایی جناب آقای دکتر سید محمد حسین منظور الاجداد، مشاوره جناب آقای دکتر سید هاشم

آقاجری و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب

(در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را

به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به

دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه

می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق

می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل

توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب محسن خداداد دانشجوی رشته تاریخ مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: محسن خداداد

تاریخ و امضا:

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه می باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد
تاریخ گرایش ایران دوره اسلامی

علل و عوامل بروز قحطی در عصر ناصری و پیامدهای
سیاسی و اجتماعی آن (با تاکید بر قحطی ۱۲۸۸.ق)

محسن خداداد

استاد راهنما:

دکتر سید محمد حسین منظور الاجداد

استاد مشاور:

دکتر سید هاشم آقاجری

بهمن ۱۳۸۸

تقدیم به:

_ پدر و مادر مهربانم

_ همسر عزیزم که در این دوران، تمامی سختی ها را تحمل کرد و در این بین با نکته

سنجی های دقیق خود، من را همراهی کرد.

_ تمام آنانی که در راه علم و آموختن قدم بر می دارند.

تقدیر و تشکر:

از اساتید بزرگوام جناب آقای دکتر سید محمد حسین منظور الاجداد و جناب آقای

دکتر سید هاشم آقاجری که من را در این تحقیق راهنمایی کردند.

چکیده

قحطی پدیده ایست که در دوره های مختلف تاریخ ایران ، بوقوع پیوست و هر بار فجایع ناگواری را به دنبال داشت .

در این تحقیق برآن شدیم تا با محدود کردن این موضوع به دوره ی حکومت ناصری ، با نگاهی دقیق تر ، به علل و عوامل موثر بر بروز قحطی ها و پیامدهای ناشی از آن بپردازیم.

در زمان حکومت ناصرالدین شاه قاجار قحطی های متعددی رخ داد که برخی از آنها از شدت بیشتری برخوردار بود.از بین این قحطی ها ، قحطی ۱۲۸۸ ه.ق سخت ترین و گسترده ترین قحطی ها بود که بخش اعظم کشور را در بر گرفت و پیامد های ناگوار اجتماعی و سیاسی به همراه داشت. با بروز قحطی ها، اوضاع جامعه دچار آشفتگی، بی نظمی و هرج و مرج می شد و پدیده هایی چون تقلب و دزدی و راهزنی گسترش می یافت. گاه شدت گرسنگی و فقر و فلاکت و فشار روانی ناشی از غم از دست دادن عزیزان به حدی می رسید که عده ای دست به خود کشی می زدند. از دیگر پدیده های شومی که در این دوران به چشم می خورد، مسأله آدمخواریست که خود بغایت گرسنگی و تنگدستی مردم اشاره دارد. اوضاع سیاسی کشور همچون اوضاع اجتماعی آن نابسامان بود؛ بطوری که به کرات شاهد شورشها و قیامهایی از جانب مردم علیه حکومت هستیم. بی کفایتی سران حکومتی در رفع مشکلات موجود و برآورده کردن خواسته ها و نیازهای مردم ، سبب برافروخته تر شدن آتش خشم ملت گردید که خود این امر زمینه ساز انقلاب مشروطه گشت. از سوی دیگر این ناتوانی حاکمان ، در حل بحران های موجود سبب روی آوردن مردم به بیگانگان شد که زمینه نفوذ و دخالت آنان را در امور مملکت فراهم ساخت.

در پیدایش این قحطی ها علل و عوامل متعددی نقش داشت. خشکسالی همواره یکی از علل اصلی قحطی بود ، علاوه بر آن عواملی چون احتکار ، نبودن راه های مناسب ، بی تدبیری حکام و خروج بی- رویه غله از کشور در برهه هایی از زمان به عنوان علل اصلی و گاهی نیز بعنوان علل تشدید کننده آن مطرح بوده است.

کلمات کلیدی:

خشکسالی - ناصرالدین شاه- قحطی ۱۲۸۸ ه.ق- میرزا حسین خان - کشت خشخاش- آشفستگی

اجتماعی و سیاسی

فهرست مطالب

عنوان	فصل اول کلیات	صفحه
۱-۱ مقدمه	۲
۱-۲ تعریف مسأله	۵
۱-۳ اهمیت موضوع	۵
۱-۴ اهداف	۶
۱-۵ سوالات تحقیق	۶
۱-۶ فرضیه ها / پیش فرض ها	۶
۱-۷ مواد و روش تحقیق	۶
۱-۸ جنبه جدید بودن و نوآوری	۷
۱-۹ بررسی و نقد منابع	۷
فصل دوم نگاهی گذرا به قحطی های عصر ناصری		
۲-۱ اوضاع ایران در قحطی های عصر ناصری	۱۳
فصل سوم قحطی ۱۲۸۸ ه.ق		
۳-۱ مقدمه	۵۶
۳-۲ تهران در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۱
۳-۳ اصفهان در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۳
۳-۴ کاشان در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۵
۳-۵ قم در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۶
۳-۶ خراسان در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۸
۳-۷ فارس در قحطی ۱۲۸۸ ه.ق	۶۹

- ۷۰ ۳-۸ قزوین در قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۱ ۳-۹ یزد در قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۱ ۳-۱۰ همدان در قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۲ ۳-۱۱ تبریز در قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۳ ۳-۱۲ سمنان در قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۳ ۳-۱۳ میرزا حسین خان سپهسالار و قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۷۶ ۳-۱۴ انعکاس قحطی در خارج از کشور.....
- ۷۷ ۳-۱۵ اقدامات در ایام قحطی ۱۲۸۸ه.ق.....
- ۸۱ ۳-۱۶ ورود آرد از روسیه.....
- ۸۲ ۳-۱۷ کمک به ایران.....
- ۸۳ ۳-۱۸ بعد از ایام قحطی.....

فصل چهارم علل و عوامل قحطی های عصر ناصری

- ۸۵ ۴-۱-۱ مقدمه.....
- ۸۵ ۴-۱-۲ خشکسالی.....
- ۸۸ ۴-۱-۳ احتکار.....
- ۹۱ ۴-۱-۴ سوء تدبیر.....
- ۹۴ ۴-۱-۵ تأثیر راه در قحطی های عصر ناصری.....
- ۹۹ ۴-۱-۶ خروج بی رویه غله.....
- ۱۰۳ ۴-۱-۷ سن زدگی و ملخ خوارگی.....
- ۱۰۵ ۴-۱-۸ رشوه خواری.....
- ۱۰۷ ۴-۱-۹ تأثیر مسافرت های ناصرالدین شاه در تشدید قحطی.....
- ۱۰۹ ۴-۱-۱۰ تأثیر توزیع نامناسب ثروت بر قحطی.....

- ۱۱۰..... تأثیر برف و باران بر قحطی ۱۱-۱-۴
- ۱۱۱..... تأثیر مالیات بر قحطی ۱۲-۱-۴
- ۱۱۳..... علل و عوامل مؤثر در تشدید و گستردگی قحطی ۱۲۸۸ه.ق ۱-۲-۴
- فصل پنجم پیامد های قحطی
- ۱۱۹..... پیامدهای اجتماعی قحطی ۱-۱-۵
- ۱۲۱..... نقش زنان در اعتراضات اجتماعی نسبت به قحطی..... ۲-۱-۵
- ۱۲۵..... دزدی و راهزنی ۳-۱-۵
- ۱۲۸..... آدمخواری ۴-۱-۵
- ۱۳۲..... تأثیر قحطی بر جمعیت ۵-۱-۵
- ۱۳۵..... مهاجرت در نتیجه قحطی ۶-۱-۵
- ۱۳۹..... گسترش تقلب ۷-۱-۵
- ۱۴۰..... خود کشی ۸-۱-۵
- ۱۴۲..... پیامد های سیاسی قحطی ۱-۲-۵
- ۱۴۳..... قحطی و انقلاب مشروطه ۲-۲-۵
- ۱۴۵..... قحطی و نفوذ بیگانگان ۳-۲-۵
- ۱۴۷..... روی آوردن مردم به بیگانگان ۴-۲-۵
- ۱۴۸..... قحطی و امتیاز روپتر ۵-۲-۵
- ۱۵۰..... نتیجه گیری.....
- ۱۵۲..... فهرست منابع.....
- ۱۵۹..... اسناد.....
- ۱۶۱..... ضمیمه.....
- ۱۶۸..... چکیده انگلیسی.....

فصل اول کلیات

۱-۱ مقدمه :

موقعیت جغرافیایی ایران به گونه ای است که بخش اعظم آن از نعمت آب وباران کافی بی بهره است. این مسأله سبب بروز خشکسالی و به دنبال آن قحطی در کشور می شد. در کنار خشکسالی عواملی چند در پیدایش و تشدید قحطی نقش موثری داشت.

قحطی در ایران محدود به یک دوره یا زمان خاصی نیست بلکه در سالیان مختلف شاهد وقوع این پدیده هستیم. به عنوان نمونه در ۵۹۶ ه. ق^۱ در کرمان و در ۵۷۰ ه. ق^۲ در اصفهان شاهد قحطی هستیم. در اواخر حکومت صفویان در نتیجه حمله ی افغانها ، در اصفهان قحطی سختی به وقوع پیوست و عده ی زیادی جان خود را از دست دادند^۳. در ۱۲۴۸ ه. ق در زمان حکومت فتحعلیشاه قاجار اهالی ری دچار قحطی شدید شدند^۴. ویا در دوره حکومت محمد شاه، بهبهانی ها دچار قحطی شدند^۵. در سالهای بعد نیز قحطی هایی در کشور رخ داد که هر بار موجب فلاکت ، بدبختی و مرگ عده ی زیادی از مردم می- شد؛ از جمله ی آنها، قحطی هایی بود که در عصر ناصرالدین شاه قاجار بوقوع پیوست. که در این تحقیق سعی در بررسی آن داریم .

۱- وزیری ، احمد علی ، تاریخ کرمان (سالاریه) ، به تصحیح باستانی پاریزی ، تهران ، چاپخانه افسست مروی ، ۱۳۵۲ ش، ص ۳۱

۲ - جابر انصاری ، حاج میرزا حسن خان ، تاریخ اصفهان و ری وهمه جهان ، به تصحیح حسین عماد زاده ، ناشر حسین عماد زاده ، بی جا، ۱۳۲۱ ش، ص ۱۲۷

۳- لاکهارت ، لانس ، انقراض سلسله صفویه ، مترجم : دکتر اسماعیل دولتشاهی تهران ، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، ۱۳۴۴ ص ۱۸۶

۴- هدایت ، رضا قلی خان ، تاریخ روضه الصفاى ناصری (در ذکر پادشاهان دوره صفویه ، افشاریه ، زندیه وقاجاریه) ، قم، انتشارات کتابفروشیهای مرکزی ، خیام و پیروز ، چاپ حکمت ، ۱۳۳۹ ش، ص ۵۰۲

۵- گرمودی ، میرزا فتاح ، سفرنامه ممسنی ، به تصحیح فتح الله فتاحی ، انتشارات مستوفی ، چاپ مروی ، تهران ، ۱۳۷۰ ش ، ص ۱۶۵

قحطی از حوادثی است که خواه ناخواه بر اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد و پیامدهای با خود به همراه دارد. از جمله از تبعات آن گسترش فقر و گرسنگی، شکسته شدن ارزشهای جامعه، گسترش یأس و ناامیدی، شورشها،... و به دنبال آن ضعف و بهم ریختگی اوضاع حکومت می‌شد. البته اگر از زاویه دیگر به آن نگاه شود این مسأله می‌تواند سبب رشد و شکوفایی کشور شود. از آنجا که وقوع حوادث سختی چون قحطی حکومت را به چالش می‌کشاند چهری واقعی آن حکومت در آن ایام بهتر مشخص می‌شود. در چنین مواقع ای بسیاری از کم و کاستی و نقاط ضعف و قوت حکومت آشکار می‌شود. این مسأله فرصتی برای حکومت است تا با انجام اصلاحاتی در امور سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بنیان جامعه را تقویت کند تا در صورت وقوع حوادثی مشابه حداقل مقاوم تر باشد.

از آنجا که شناخت قحطی‌های عصر ناصری لازمه بیان علل و عوامل و پیامدهای اجتماعی و سیاسی آن بود به همین خاطر ابتدا به شرحی از قحطی‌های این دوره و حوادث و وقایع آن به تفکیک سالها پرداختیم.

قحطی‌های این دوره گاه منطقه ای بود یعنی محدود به بخشی از کشور بود و در دیگر نواحی کشور خبری از قحطی نبود، اما گاه قحطی عمومی بود و اکثر بخشهای کشور با این واقعه مواجه می‌شدند در چنین ایامی کشور دچار مشکلات عدیده می‌شد و کنترل آن بسیار سخت می‌شد. از بین قحطی‌هایی که در عصر ناصری اتفاق افتاد قحطی ۱۲۸۸ ه.ق شدیدترین و گسترده ترین این قحطی‌ها بود. در این سال همه ی بخش های کشور خواه ناخواه با این واقعه دست به گریبان بودند؛ به عنوان مثال مناطقی چون مازندران و گیلان که در این سال شرایط بهتری نسبت به دیگر نقاط کشور داشتند با جمعیت زیادی از مهاجران مواجه شدند و این مسأله موجب افزایش قیمت و مشکلاتی برای مردم آن منطقه شد. در این سال اوضاع کشور بسیار آشفته شد بر خلاف دیگر قحطی‌ها عده ی زیادی از مردم آواره شدند تعداد زیادی جان خود را از دست دادند تا آنجا در نشریات خارج از کشور نیز به این موضوع پرداخته شد. از موضوعات این دوره، رواج و گسترش آدمخواری بود؛ هر چند این پدیده موضوع جدید نبود و در سنوات قبل نیز اتفاق مشابه انجام گرفت اما برخلاف سنوات قبل منابع متعددی به این موضوع پرداختند

که نشان از گستردگی این پدیده بود؛ همچنین علی اکبر فیض در رساله ای که در ۱۲۸۹ ه.ق به نگارش در آورد به موارد متعددی از آدمخواری در قم اشاره دارد.

در این دوره همچنین شاهد برگزیده شدن میرزا حسین خان سپهسالار به صدر اعظمی بعد از برکناری میرزا آقاخان نوری در ۱۲۷۵ ه.ق هستیم. اگرچه صدارت او در زمان اوج آشفتگی و بی نظمی بود اما با اقداماتی مؤثری چون برپایی مجالس اعانه و نگهداری فقرا در مکان معین، جان عده ی زیادی را نجات داد و اقدامات او مورد تمجید قرار گرفت.

در هنگام وقوع قحطی علل و عوامل متعددی نقش داشتند ؛ علاوه بر خشکسالی عواملی چون احتکار ، بی تدبیری حکام ، نبودن راه مناسب ، آفت سن و ملخ، رشوه خواری ، مسافرت های شاه ، مالیات ، برف و باران و توزیع نامناسب ثروت در بروز و تشدید قحطی نقش داشتند که درباره آنها توضیح داده خواهد شد. پیامد های اجتماعی و سیاسی قحطی از دیگر موضوعاتی است که در این تحقیق به آن پرداخته شد.

۱-۲ تعریف مساله:

با توجه به موقعیت جغرافیایی ایران ، وجود کویر ها ، نواحی کوهستانی ، بارندگی اندک ، کمبود مواد غذایی در مقاطع مختلف تاریخی در نواحی متفاوت کشور خود نمایی می کرد. در دوره ی قاجاریه تغییر درالگوی کشت محصولات زراعی ، کمی باران ، احتکار و سوء مدیریت منجر به افزایش بروز قحطی شد؛ در میان قحطی های به وجود آمده قحطی سال ۱۲۸۸ ه . ق یا به سبب وجود روزنامه ها ، اسناد و توجه صدر اعظم تازه - میرزا حسین خان سپهسالار - به حقوق مردم ویا بدلیل شدت و گستردگی آن آوازه ای بلند یافت .

این قحطی نخستین چالش زمان صدارت میرزا حسین خان سپهسالار است که گویا وی بخوبی با این چالش رویارو شد.

در این تحقیق برآنیم ضمن بررسی علل و عوامل بروز قحطی در عصر ناصری به پیامد های سیاسی واجتماعی بروز این قحطی ها به ویژه قحطی سال ۱۲۸۸ ه.ق بپردازیم .

۱-۳ اهمیت موضوع :

قحطی در دوره ی ناصری منجر به بروز فجایع و مصیبت های فراوان در جامعه و گسترش شرارتهایی چون راهزنی و دزدی شد و همچنین پدیده ای چون آدمخواری را به همراه داشت و نیز در این دوره ما شاهد اعتراضات گسترده مردمی بخصوص شاهد حضور زنان در اجتماعات علیه دولت هستیم. با توجه به ابعاد عظیم مصائب ناشی از قحطی و بررسی آن ضرورت دارد .

۴-۱ اهداف:

در این تحقیق سعی بر آن است تا با مطالعه، بررسی، توصیف و تحلیل قحطی در دوره ی ناصری به خصوص قحطی سال ۱۲۸۸ ه.ق علل و عواملی که منجر به بروز این پدیده شد و نیز تاثیر این پدیده بر اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران و نیز چگونگی برخورد دولت و ملت با این مشکلات مشخص شود.

۵-۱ سوالات تحقیق :

۱- علل و عوامل بروز قحطی در دوره ی ناصری چه بود؟

۲- قحطی ها چه پیامدهای سیاسی و اجتماعی داشتند؟

۶-۱ فرضیه ها / پیش فرض ها :

۱- علاوه بر سوء مدیریت، اوضاع جغرافیایی ایران، احتکار، تغییر کشت محصولات کشاورزی، نبودن راهها و وسایل حمل و نقل بسنده شیوه ی تولید و نظام توزیع از علل و عوامل بروز قحطی در آن دوره به شمار می آید.

۲- قحطی د ر توسعه نیافتگی ایران چه به لحاظ سیاسی و چه به لحاظ اقتصادی تاثیری بنیادی داشت و داغدیدگی عمومی مانع از ظهور نشاط اجتماعی لازم برای توسعه شد.

۷-۱ مواد و روش انجام تحقیق :

مواد انجام این تحقیق منابع کتابخانه ای است و روش تحقیق، توصیفی تحلیلی می باشد.

۸-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری :

بررسی قحطی های دوره ی ناصری بویژه قحطی سال ۱۲۸۸ ه. ق در گستره ی کشوری تا کنون صورت نگرفته است و این پژوهش ضمن رفع خلاء آگاهی ما از این موضوع ، به بررسی پیامدهای سیاسی ، اجتماعی قحطی و نیز یکی از علل توسعه نیافتگی ایران در دوره ی قاجاریه می پردازد .

۹-۱ بررسی و نقد منابع

منابع متعددی در عصر ناصری به ذکر قحطی های آن دوره پرداختند؛ اما متأسفانه بسیاری از آنها تنها به ثبت آن پرداختند و از شرح و توضیح آن، خوددراي کردند؛ به عنوان نمونه محمد علی غفاری در باره قحطی ۱۲۸۸ ه. ق می نویسد: « اگر بخواهیم وقایع این سال را بنویسیم از تلف شدن مخلوق خدا و پریشانی عموم خلق ، کتابها باید نوشت^۱ اما در ادامه تنها در کمتر از دو صفحه به بیان مطلب می-پردازد و یا مهدی قلیخان هدایت می نویسد: « در سنه ۱۲۸۸ ه. ق [قحطی ای شد که یاران فراموش کردند عشق...^۲ و بعد از اشاره ای مختصر از آن می گذرد و یا میرزا ملکم خان در روزنامه قانون که مشکلات اساسی کشور را از بی قانونی می داند می نویسد: « آن جماعت بیحصر که قحطیهای مصنوعی بزیر خاک سپرد این فغان و ناله عامه ایران ... هیچ سبب و منشایی ندارد مگر اینکه ما خلق ایران هنوز معنی و قدرت قانون را نفهمیده ایم.^۳ با این همه برخی از منابع هستند که شرحی بسیار خوب از اوضاع ایران در ایام قحطی کردند و اطلاعات با ارزشی بر جای گذاشتند که از آنها نباید غافل ماند مثل سفرنامه هنریش بروگش یا رساله وقایع سال قحط از علی علی اکبر فیض که نمونه هایی از آن هستند.

۱- غفاری ، محمد علی ، خاطرات واسناد محمدعلی غفاری (تاریخ غفاری) ، به تصحیح منصوره اتحادیه وسیروس سعد وندیان، تهران، نشر تاریخ ایران، چاپخانه نقش جهان ، چاپ اول ، ۱۳۶۱ش ، ص ۴۱
۲- هدایت ، مهدی قلی خان ، خاطرات و خطرات ، نشر زوآر، بی جا ، ۱۳۴۴ش.
۳- ملکم خان ، روزنامه قانون ، به کوشش هما ناطق ، تهران ، انتشارات امیر کبیر ، چاپ خانه گلشن ، چاپ اول ، ۲۵۳۵ش.